

TÜRKLERDE ŞENLİKLER, KUTLAMALAR, TOYLAR VE EĞLENCELER

TUNCER BAYKARA*

Giriş

A. Türk kültürü, Türk hayatının kendisi demek olduğundan, bu hayatın bir değişik yönü eskiden beri dikkatimi çekerdi. İnsan, her zaman iş yapmaz, her zamanda uyumaz. İnsanın hemen her günlük, belirli bir zamanı dinlenme veya eğlence ile geçerdi. Bu dinlenmenin önemli bir kısmı *şenlik*= *eğlence* demektir. Günlük hayatındaki bir dinlenme ve eğlence dolayısıyla, insan hayatının önemli bir kısmı, hem bedenem hem de ruhen dinlenmesini sağlamakla geçer. Türk hayatıyla yakın ilgisine rağmen, bu konu nedense *Türk Kültürü* ile ilgili eserlerde yeterince değerlendirilmemiş, üzerinde pek durulmamıştır.

Türk hayatında kesin bir şekilde yer alan “eğlence”, kendi başına olduğu zaman “dinlenme” biçiminde kabul edilmek gerekir. “Eğlence”, öteki insanlarla birlikte toplu hâldeki durumunda, *kutlama* diyebileceğimiz gerçekle de çok yakından ilgilidir. Çünkü “eğlenmek” için bir vesile, bir olay, bir hareket, kısacası sevinçli bir “sebep” icap etmektedir. Böylesine vesileler(=sebepler) doğrudan “kutlama” larla çok yakından bağlantılıdır.

Burada *kutlama* deyimine gelmiş bulunuyoruz. “Kutlama” nerelerin olabilir ki toplum olarak herkesin sevince ve mutluluğa ortak olmasıyla sonuçlansın. İşte burada konu, kişisel(ferdi) sevinçlerden, dini duygulara ve oradan da toplumsal ve millî olaylara kadar uzanan geniş bir alana uzanır. Böyle bir durum ise, bir bakıma *toy* veya bayram da sayılabilir. İnsanlar başarılarını, mutluluklarını, toplumlar da aynı şekilde sevinçlerini bir şekilde başkalarıyla paylaşmak isterler. Bu ise bir bakıma sevinç,

* Prof. Dr.

mutluluk ve neşe paylaşması olduğundan bu türden şenliklerde herkes olumludur, sevinçlidir ve mutludur.

Türkçe’imizdeki ünlü bir ata sözü vardır: “bayram değil, seyran değil, eniştem beni niye öptü!”. İlk bakışta anlamsız gibi görünen bu sözde, birçok gerçek yatmaktadır. Meselâ burada şenlik havası içinde, sonradan yadırganan bazı hareketlerin olağan karşılandığı anlatılıyor. Ancak insanın her günü elbette bir şekilde “kutlama” yapabileceği şekilde geçmez. Yoksa “deliye her gün bayram” ata sözünde olduğu gibi, *şenlik=bayram* anlamsızlaşır.

Türk *şenlik* lerinin temeli olan *bayramlar*, adetâ her şeyin ve her hareketin, davranışın uygun ve hoş görüldüğü zamanlardır. Bu muhakkak bir ihtiyacı da karşılıyordu. Çünkü Türk hayatının bir başka esası, kurallar içinde üretim için çalışmak olduğundan, arada bazı zamanlarda, bazı şeylerin yapılabilirdiği, hoş görüldüğü zamanlara da ihtiyaç olmuştur. İşte bunlar şenlikler ve bayramlardır.

Bazen, gerek kişisel, gerekse daha başka vesilelerle, toplum olarak bizim “eğlenmeyi sevmeyen” kimi zaman ise “eğlenmeyi bilmeyen” bir toplum olduğumuz yolunda, ciddi birtakım insanların fikir yürüttüğünü görmüşünüzdür. İlk bakışta bu hüküm doğru gibidir. Nitekim Türkiye Cumhurbaşkanı dahil (23 Aralık 1997 tarihinde) “gece 21’de uyumayan bir Türkiye istiyorum” demiş, ne dernek istediği tarafımızdan pek anlayışlamamıştır. Bunu şundan yadırgadık ki Türk atasözleri, erken yatıp erken kalkmanın daha güzel, yararlı ve tercih edilen bir gerçek olduğunu belirtir. “Erken kalkan yol alır” atasözü bunun en açık örneğidir. Geç yatıp geç kalkanlar, genellikle ihtiyarlar veya toplumda üretimle ilişkisi olmayan kesimlerdir.

Cumhurbaşkanımız, bu sözü söylemekteki asıl amacının, eylemeyi teşvik etmekle birlikte, asıl olarak güzel sanatlarla ilgilenmeyi teşvik etmek olduğunu sanıyoruz. Çünkü sade ve kendi hâlindeki Türk insanının yeterince eğlenemediği, şenliklere katılmadığı sanılarak böylesine bir hükme varılmış olabilir. Oysa, Türk insanı, pek çok vesile ile *şenlik* yapmakta, eğlenmektedir. Bunlarda aynı zamanda güzel sanatlar ve bu arada musiki de bulunmaktadır(M. And).

Acaba Türk halkına 21.00 'da yatmasıyla eğlenmeyi bilmemesinin bir ilgisi var mıdır? Bu çok yönlü, alt soruları beraberinde getiren bir olaydır. Zaten genelde Türk insanının şenliklere, eğlencelere katılmadığı yolundaki yaygın düşünce, bizim bu çalışmayı kaleme almamızın temel sebebi olmuştur.

Şimdi zaman ve mekân içinde, bir büyük gezintiye çıkarak, Türk'ün şenliklerini, buralardaki eğlencelerini ve bu eğlencenin sebeplerini görmeye çalışalım. Yukarıda da dediğimiz gibi, bu eğlencenin gerekçesi çoğu zaman bir *kutlama* dır. Gerçi neyin veya nelerin kutlanacağı da apayrı bir büyük meseledir. Bizim buradaki amacımız, bu meseleleri derinlemesine ve sosyolojik olarak incelemek değil, çokluk insanımız için olağan bilgileri, tarihin derinliklerinden de çekip çıkararak hatırlatmaktır.

İşte insanımızın bir büyük ihtiyacını karşılayan, onu genç, dinç tutan, yorgunluğunu alan, bambaşka iklimlere götüren eğlencenin yerinde ve zamanında, yani *şenlik*lerde yapılması gerekir.

Sözünü ettiğimiz bu gerçek, bütün dünyada hemen aynıdır.

Eğlenmek, insanın kesinlikle bir ihtiyacıdır. İnsanoğlu, bu ihtiyacını gidermenin çarelerini aramış ve arayacaktır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türk insanının bu ihtiyacının karşılayan yerler, bir bakıma, *kutlama*lardır, *toylar* dır, *şenlik*lerdir, *donanma*lardır ve *bayram*lardır. Bu dört kavram, doğrudan birbiriyle ilgilidir; kimi zaman birbirlerinin yerini alır, kimi zaman azıcık farklı gibidirler. Ama özlerinde, insanı daha mutlu, huzurlu , rahat ve dolayısıyla en yüksek derecede verimli kılma işi yatmaktadır.

B. Şenliklerin ana unsurları:

Şenlik denince ilk akla gelen eğlencedir Eğlenmek için birçok unsurun bir araya gelmesi gerekmektedir.

1. *Şenlik*lerde birinci ve temel özellik, yemek yedirilmesidir. Yemek, sonradan böylesine etkili olmamıştır ama, eski şenliklerin hemen hepsinde, yemek yedirilmesi ile şenlik arasında çok yakın bir bağ vardır. Dolayısıyla, şenliğe katılan, karnını orada rahatlıkla doyurabilmektedir.

2. *Yemek* ile şenlik arasındaki yakın ilişki, bazı durumlarda, başkalarının hazırladıklarıyla değil, belki daha önemlisi kendi hazırladıkları yemeklerin

yenmesiyle de görülür. İnsanların kendi hazırladıkları yiyecekleri ortaya çıkararak ve birbirlerinin ile eksiklerini tamamlayarak hep birlikte yemek yenmesi de şenliğin “yemek” kesiminin açık göstergelerinden birisidir. Şenliğin temel göstergelerinden birisi şu hâlde, insanın karının rahatlıkla doyuracağı bir ortamdır.

3. *Şenlik* lerin bir başka temel göstergesi eğlence dir. İnsanların bir, şekilde mutlu kılınması, eğlendirilmeleridir. Eğlenmek, mutlu kılınmak göz, kulak veya bedenlerinin hoşluk ve saadet içinde olmasıyla mümkün olabilir. Şu hâlde şenliklerde hem musiki, hem çeşitli gösteriler hem de birçok idmanlar ve yarışlar olmalıdır. İnsan kendisini, öteki insanlar arasındaki yerini de merak eder ve bunun için, kendini, sınamak ve çeşitli yarışmalara katılmak ister. “Katılım” sadece bir yarışmak değil, doğrudan sevince, neşeye ve mutluluğa katılmak olarak da kabul edilebilir.

4. *Şenlik* lerde insanlar, güzellik seyretmek, rahat , huzurlu ve mutlu olmak isterler. Güzellik, doğrudan tabiatı seyretmek de olabileceğinden, tabiatın en güzeli bahsettiği yerlerde şenlikler icra edilir. Eğer yoksa dahi, uygun şekilde ortaya konmaya çalışılır.

5. *Şenlik* lerde insanlar, hüner seyretmek de isterler. Cambazlar veya öteki hüner erbabı da bu sebeple şenliklerin en önemli unsurları arasındadırlar. Vahşi hayvanlarla yapılan gösteriler de bu arada sayılabilir.

6. *Şenlik* lerde insanlar , zaman zaman bastırdıkları duygularını rahatlatmak isterler. “Bayram değil,seyran değil, eniştem beni niye öptü” bu türden duyguların bir ifadesi olup, şenliklerde insanlar daha rahatlırlar. Böylece insanın kendine güveni artar, rahatlar ve sonraki zamanlarda daha çok çalışma istek ve arzusu duyar.

7. *Şenlik* lerde insanlar, sadece Türk olduklarının değil, daha önemlisi insan oluşlarının da izlerini ve özelliğini bulurlar. Şenliklerde insanlar bu sebeple daha bir kaynaşırlar.

Eğlence, bayram veya toy, insanın ve dolayısıyla toplumun bir başka ihtiyacının karşılanması demektir. İnsanların çalışmaya, dinlenmeye ihtiyaçları olduğu kadar, eğlenmeye, şenlik yapmaya de kesinlikle ihtiyacı vardır. Şenlik ve eğlenceleri, kendi arasında belirli bir düzene götürmek, aşağıdaki gibi bir kümelendirme yapmak gerekir:

I. BÖLÜM

KİŞİSEL, FERDÎ KUTLAMALAR, ŞENLİKLER

Şenlik, insan için gereklidir; çünkü insana yarar getirmektedir. Bu sebeptendir ki biz de şenlik deyince, doğrudan insanın kendisi ve özüyle ilgili olanlarını en başta ele aldık. Hayatın temeli insan olduğundan, insanın kişisel kutlamaları, evrensel anlamında da *şenlik* lerin temeli ve esası olmuştur.

Şu hâlde, *Şenlik* lerin en başında, insan hayatındaki önemli zamanlarındaki olay veya başarılarının kutlanmaları gelmektedir. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

A. Ailenin oluşumu: düğün

Düğün, ailenin oluşumunu sağlayan, bu sebeple de, sadece Türkler arasında değil, hemen bütün dünyada en etkili şenliklerden birisidir. *Düğün*, aynı zamanda en yaygın, en etkili ve en önemli *toy* yani şenliklerden de birisi, belki de birincisidir.

Çoğu zaman düğün ile *toy* eş anlamlıdır. Günümüz Türkiye Türkçesinde, düğün denince yaygın olarak, ailenin oluşumunu sağlayan törenler anlaşılma ile birlikte, öteki şenlikler de murad edilebilir: sünnet düğünü gibi.

Düğün, çok yönlü özellikleri olan bir şenliktir. Çünkü yepyeni bir aile, birimi kurulmaktadır. Bu aile birimi, insan hayatının, yeni Türklerin oluşumunu sağlayacaktır. Bu sebeptendir ki bize kalırsa, Türk şenliklerinin de esasıdır. Onun içindir ki Türk âlemindeki düğünler, XV. yüzyılın insanı olan Ali Şir Nevai'nin dediği gibi "kız göçürür toylar", Türk eğlencesinin en önemli unsurudur.

Düğün, birçok merasimlerden oluşur. Nişanlanma (=namzedlik), sonraki karşılıklı ilişkiler ve insanların, bu mutlu olay sebebiyle, iki gencin ve onların ana-babalarının sevinçlerine ortak olmaları hareketidir.

Düğünler, en sade insandan, Türkten en üstteki cihan padişahı Osmanlı sultanının oğlunun veya kızının düğününe kadar tam bir eğlencedir. Hatta eğlence değil, bir eğlence şaheseridir. *Sûr-name* dediğimiz türden

düz yazı veya resimli eserler, günümüz videolarının sadakatıyla, bu şenlik olayını bize nakletmektedirler.

M. And, Ö. Nutku ve diğerlerinin salt bir güzel sanat konusu olarak ele aldıkları Osmanlı *şenlik* leri, aynı zamanda Türk eğlence sanatının, Türk hayatının yani Türk kültürünün en büyük olaylarından , en önemli belgelerinden birisi, birleridir.

B. Çocuğun Doğuşu (Sultan(Hakan) çocukları daha önemlidir)

Çocuk, düğün toyu ile oluşan ailenin birinci mutluluğudur. Çocuğun doğumu, ailede ana'nın sağlıklı bir evlât dünyaya getirmesi, birçok sevinç belirtilerine de konu olabilir. Sade insanın sevincinin belki, *şenlik* denebilecek derecede tezahürleri bulunmayabilir. Fakat varlıklı veya etkili kişilerin çocuğunun doğumu, tam anlamıyla bir şenlik vesilesi olmaktadır.

- Beğ, Han veya Hakanların çocuklarının olması, çok yönlü bazı şenlik gösterilerine dönüşebilmektedir. Muhtemelen, Beğler; Hanlar veya Hakanlar (Osmanlılar için padişahlar) halkının eğlence ihtiyacını böylelikle karşılamak da istemiş olabilirler.

Osmanlı padişahının bir evladının dünyaya gelişi, ülkenin dört bir yanında, günlerce sürecek eğlencelere vesile oluyordu. Bunlar İstanbul kesimini vakanüvis efendi veya öteki eli kalem veya fırça tutanlar tespit edip kalıcı kılıyorlardı.

1705 yılında, Konya şehrinde bulunan Seyyah Paul Lucas, orada gördüğü şenlikleri bize anlatmaktadır. Konya şehri, vaktiyle Türkiye Selçuklularına payitahtlık ettiğinden, köklü bir eğlence geleneği mevcut bulunuyordu.

C. Ad alma, konma; sünnet töreni

Bilinen devirlerde, kaynaklarımızda, erkek çocukların adsız iken “ad alma” hakkında kazananların “ad konma” törenleri ve şenlikleri pek bilinmiyor. Oysa, Dede Korkud hikâyelerinden biliyoruz ki çocuğun ad kazanması önemli bir *şenlik* vesilesi idi.

Bununla birlikte, islâmî geleneğin de etkisiyle, “sünnet”, özellikle X. yüzyıldan sonra hemen bütün Türkleri etkilemiştir. Bununla birlikte ilk

dönemlerde, “sünnet” törenleriyle ilgili bilgilerin olmayışı sebebiyle, bu için bir “şenlik” niteliğinde olmadığı anlaşılıyor. Ancak sonraki dönemlerde, Beğ, Han ve Hakan çocuklarından başlayarak toplumun önde gelen kesimlerinin çocuklarını sünnetleri, tam bir şenlik ve eğlenceye dönüşebilmektedir. *Sûr-nâmelerin* önemli bir kısmı, padişah çocuklarının sünnet düğünleriyle ilgili *şenlik leri* anlatır.

Sünnet düğünü, günümüz Türk âleminin de , orta düzeydeki şenliklerinden birisi kabul edilmektedir.

D. Mektebe başlama (4 yaş, 4 ay, 4 gün); bed'-i besmele; âmin alayı

Eğitim, mektebe başlama, Türk insanının, muhtemelen eğitimin kurumlaşmasından itibaren bir önemli senliği olmuştur. Türk insanının temel bilgi imkânına kavuşma yaşına gelince “mekteb”e başlaması, hemen her anne-babanın özlemidir. Bu , mektebe, okuma-yazma öğrenmeye başlayan küçük çocuğun ruhunda olumlu ve güzel izler bırakacak bir şenlik ile gerçekleştirilirdi. Mektepte kız ve oğlan çocuklarının birlikte okuyabilmesi ayrı bir güzelliktir. Mektebe başlama, padişah çocuğundan başlayarak en sade Türk insanına kadar herkes için, bir şenlik vesilesi olmuştur.

XIX. yüzyıl sonlarında ayrıntılarıyla bildiğimiz mektebe başlama törenleri kimi zaman “âmin alayı” diye anılsa da, Türk insanının en anlamlı şenliklerinden birisidir. M. Kemal Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanımın da en büyük arzusu, oğlunun baba ve dedeleri gibi, mektebe şenlikle başlaması idi. Nitekim böyle de yapılmış, 5 yaşının içinde olan küçük Mustafa, evlerinin bulunduğu mahalledeki “mekteb”e, tören=şenlikle başlamıştır.

Mektebe başlamak şenlik ile olduğu gibi, mezun olmak da ayrı bir şenlikle kutlanırdı. Türk çocuklarının, kız-oğlan ayırt edilmeksizin mektebe gittiğini biliyoruz.

E. Askere, Hacca gitme ve dönme

Askere gitmek, Türk erkeği için apayrı bir şenlik, apayrı bir kutlamadır. Günümüz Türkiyesindeki askere gitme şenliklerine çoğumuz senenin belirli

zamanlarında şahit olmuşuzdur. “En büyük asker bizim asker” türünden, yaygın ve tatlı ifadeler, askerliğin Türk insanı için şenlikle eşit bir başlangıcıdır.

Hacca gitmek de Türk insanının islâmiyetten sonraki büyük arzularından birisi olduğundan, hacca gitmek ve özellikle dönmek, küçük de olsa bir şenlik vesilesi olmaktadır.

Kısacası askere ve hacca gitmek ve dönmek daha az etkili olmak üzere bir şenlik icap etmektedir.

F. Meslek sahibi olma; okulu bitirme;”Peştamal kuşanma”

Yukarda, mektebe başlamanın bir şenlik ile olduğunu belirtmiş idim. “Mektep” ile başlayan meslek edinme, iş öğrenme ameliyesinin sonunda, “diploma töreni”, bir başka “şenlik” sayılabilir. Mektep - medrese sonrasında edinilen mesleğe giriş gibi, doğrudan, usta-çırak ilişkisi ile kazanılan mesleğe giriş becerisi de “şenlik” ile kutlanıyordu.

Anadolu Türk insanının, genellikle “Ahilik” ile özdeşleştiği, mesleğini eline alma töreni, aynı zamanda “peştamal kuşanma” diye de anılmaktadır. Çünkü bu anda, çırak, artık mesleğini, işini bağımsız olarak yapabilme becerisini kazanmıştır. Ustası son defa, mesleğin türüne göre, ocağını yakar, işine başlar, iş önlüğünü, peştamalı eliyle kuşatır ve onu, mesleğinde bağımsız kılacak hareketi tamamlar. Sonrasında ise, dualar okunur, yemekler yenir, kısacası sevinilir.

Meslek edinme, günümüzde üniversite veya yüksek okulların mezuniyet törenleri ile şenlik hâline getirilmekte, kutlanmaktadır. Bu güzel ve anlamlı bir olayı, devam ettirilmesi gereken bir gelenektir.

G. Diğerleri : aş verilmesi

İnsanlar, kendileriyle ilgili, bir olumsuzluğun, kötülüğün veya uygunsuzluğun atlatılması sonucu sevinçlerini, başka insanlarla, akraba ve dostlarıyla paylaşmak isterler. Böyle durumlarda da “aş” verilir, yemek yapılır. Mutlu ve güzel şekle giren olay kutlanmak istenir. Böylece, kişisel mutluluklarını başkaları ile birlikte kutlamak isterler.

Bu türden bir olay, şüphesiz tam anlamında bir şenlik sayılmaz. Fakat yine de bir ortak sevinç tezahürüne imkân verdiğinden, burada söz edilebilir.

II. BÖLÜM ZAMANA / TAKVİME BAĞLI KUTLAMALAR

A. Yılbaşı, Sultan Nevruz eğlenceleri

Birçok şenlik var ki, bunlar zamana, yani takvime bağlı eğlence=şenliklerdir. Türk insanının yaşadığı iklim kuşağı, senenin dört ayrı şekilde geçmesine, yani mevsimlere imkân vermektedir. Bunun yanında, doğrudan yılın, senenin başı da “şenlik”lere vesile olmaktadır. Biz bu kesimde, önce, daha eski zamanlardaki yıl-başını, sonra günümüze kadar devam edegelen *nevruz* u ele alacağız.

Burada kısaca Türk takvimi hakkında da bilgi verelim. Güneş yılı esaslı Türk takviminde, her yıla bir hayvan ismi verilmiştir. Bu hayvanlar, İç Asya ve Uzak-Doğu insanlarında müşterektir. Sıçan ile başlayan yıl isimleri şöyle devam eder: sığır(=ud), pars, tavşan, ejder, yılan, at(=yund), koyun, biçin(=maymun), tavuk, it(köpek), domuz. 1998 pars yılıdır; yıl dört mevsime bölünmüş olup, adları sırasıyla *kış*, *yaz*, *yay* ve *güz*’dür. Batı Türklüğünde, “yaz”, “yay”ı kovmuş, boşluğu farsça “bahar” doldurmuştur. “Yay”, yaz mevsiminin getirildiği yerler olan “Yay-la” kelimesinde yaşamaktadır. Ay adları çoğunlukla mevsimlere göre de adlanır: kışın ön, orta ve son ayı gibi.

I. Yılbaşı Eğlenceleri:

Türk insanı, yeni bir senenin başlamasını o yılın başında kutlamakta idi. Büyük ve yeni ümitlerin gerçekleşmesinin beklendiği yeni bir senenin başlaması şenliklerle kutlanıyordu. Yeni bir senenin başlaması, çok zaman, gerçek bir şenliğe vesile olmaktadır. Bu yeni senenin kutlanma töreni, âdeta bütün insanlığın ortak bir hareketidir.

Türk insanının kullanmış olduğu hayvan takviminde, senenin‘ başı, kışın ortasına gelmektedir. Gerçi bu takvimin, Çin takviminden etkilendiği söylenir ve hatta, doğrudan yılbaşı da onunla ilgili gösterilebilir. Ancak, bazı uzantıların günümüze kadar devam ettiren , ocak ayı içerisindeki bir günde, eski Türk yılbaşı kutlanır idi. Bu sebeple, ocak veya şubat başlarındaki şenlikleri, doğrudan yeni yılın başlama şenlikleri olarak kabul edebiliriz.

Eski Türk yılbaşı kutlamaları ile ilgili olarak Çin kaynaklarında küçük bazı kayıtlar bulunmaktadır.

2. Nevruz= Yeni-gün:

Türk hayatının takvime, zamana bağlı eğlencelerinin=şenliklerinin en önemlisi Sultan Nevruz şenlikleridir. Nevruz, on iki hayvanlı Türk takviminin, Çin etkisinden kurtulup, Ön Asyaya yönelmesinin de bir göstergesi gibidir. Vaktiyle, ocak ayı sonlarına rastlayan yılbaşı, gece ile gündüzün eşit olduğu güne, şimdiki takvimle 21-22 Mart’a getirilmiştir.

En sade bir Türk gözlemci senenin ikisi çok kesin dönemecini kesinlikle bilebilir. Zaten onlar günümüz Türk insanı tarafından da “Gündönümü” olarak adlandırılmaktadır. Bu iki gün dönümü ortaları, yani “geceyle gündüz”ler de eklenirse dört döneme açık bir şekilde bilinebilir. İşte 21 Mart , geceyle gündüzün eşit olduğu, ancak toprağın uyanıp yeşilliklerin görülmeye başlandığı bir zamandır. 21 Mart, öylesine derin astronomi hesaplarına hiç de gerek olmayan bir zamandır.

Türk insanının, geleneksel yılbaşını XI-XII. yüzyıllardan itibaren, Selçuklu etkisiyle mart ayma getirmeye başlamış olabilir. Bu hareketin kesinleşmesi, XVI. yüzyıl başlarındadır. Osmanlılar için de “Nevruz”, sonradan etkisinden uzaklaştıkları Türk takviminin bir yadigârıdır ve çok iyi bilinmese de kutlanmaktadır.

Hemen bütün Türk âleminde, hayvan takvimine bağlanan *nevruz*, kısa zaman yayılmış, yılbaşı şenliklerinin yapıldığı gün olmuştur. Yılbaşının nevruz olması, aşırı dindarları rahatsız etmiş, “muharrem”ile başlayan hicri yılbaşı etkili kılınmaya başlamıştır. Ancak sosyal ve özellikle iktisadi hayatın gerektirdiği güneş takvimi, *Nevruz* u unutturmamış, etkili kılmıştır. Sadece

son yüzyıllarda Batı, yani Osmanlı Türklüğünde, İstanbul etrafında gerilemiş, fakat ülkenin birçok kesimlerinde “şenlik” olarak kutlanmaya devam etmiştir.

İran sahasında Şah İsmail’e bağlanan bazı rivayetler sebebiyle, Osmanlılar bu şenliği, daha az kutlar olmuşlardır. Fakat ,Türk halkının yaşadığı hemen her yerde, “Sultan Nevruz” her zaman kutlanmış, her zaman belirli bir anlamı olmuştur. Son yıllarda, İç Asya Türklerinde, “Nevruz” un çok canlı olarak kullanılması üzerine, Batı Türklüğünde de etkili biçimde kutlanır olmuştur.

“Nevruz”veya yılbaşı, islâmiyet öncesi Türk âleminde, takvime bağlı toyların en önemlisi kabul edilebilir

3. Hicrî yeni yıl:

Osmanlı Türklüğünde, Hicrî yılbaşının, yani muharrem ayının girişinin, büyük ölçüde olmamakla birlikte bir küçük şenlik vesilesi olduğu görülür.

B. Bahar(=Yaz) ve Yay=(Yaz) Eğlenceleri :

I. Bahar=çayır eğlencesi ‘Hıdırellez’

“Hıdırellez” kavramında, ilk bakışta, Ön Asya mitolojisi kökenli Hızır ve İlyas etkili gibi görünmektedir. Karaların etkili ismi *Hızır* ile suların, denizlerin etkili ismi *İlyas*’ın bulunduğu gün kabul edilen ve günümüz takviminde 6 Mayıs’a tekabül eden “Hıdırellez”, aslında Türk takviminin, 45 günlük ayırımında, aylardan birisinin başlangıcıdır (21-22 Mart+45 gün). Hıdırellez, dört mevsimlik ayırımında ise üç ay (=90) süren baharın tam ortasıdır

Hıdırellez, Batı Türklüğünde, aynı zamanda atların çayıra çıkartılması günüdür. O zamana kadar atlar ve çayırlar büyüler ve Osmanlı sarayındaki atlar bugünde törenle çayıra salınırdı.

Hıdırellez, Anadolu Türk insanı için, su ile ilgili şenlik ve eğlencelerle kutlanmıştır. Bugünde, çeşitli yiyeceklerle, özellikle kadınlar ve genç kızlar kırlara,su boylarına giderek eğlenirlerdi. Gelecek için dileklerini kâğıda yazarak sulara bırakmak da âdetten idi.

2. Yaz (bahar) -sonu, Yay (yaz) -başı şenlikleri;

a. Saban-toyu:

Asya Türk âleminde, “yaz”, yani ilkbaharın bitmesi, “yay”=yazın gelmesi, önemli şenliklere vesile olmaktadır. Ziraatçı ve toprağa bağlı Türkler, haziran başlarındaki Saban-toyu türünden eğlenceleri, tam bir şenlik havası içinde yapıyorlardı. 1990 senesinin 11 Haziranında Almatı doğusundaki Talgar’da Uygur Türklerinin, 1993 senesinde (14 Haziran) Başkurtların Saban-toyuları, aradaki binlerce km’lik mesafeye rağmen aynı esastır. Bu satırların yazarı, önce Kazakistan’da ilkini görünce; mahiyetini tam olarak anlayamamış ise de, Başkurt ülkesinin güney taraflarında, hemen aynı zamandaki *Saban* (Başkurlara göre *haban*) -toy’unu gördüğünde, tam bir Türk usulü “şenlik” ile karşılaştığını anlamıştır. Zeki Velidi Togan’a göre, bir çiftçilik bayramı olan “saban toyu”na nisan sonlarında başlanır ve ülkede hemen her yerleşimde belirli bir sıra ile tertiplenirdi.

Saban-toyu adından da anlaşılacağı üzere, sabanın işinin bitmesi şerefine yapılan bir büyük şenliktir. Saban dolayısıyla belki ona bağlı ve ondan elde edilen bütün ürünlerin, özellikle ekmek türlerinin yer aldığı sofralar kurulur, insanlar birbirlerini ziyaret eder, misafir olurlar, tam bir şenlik içinde eğlenirlerdi. Buralarda, at koşuları ve çeşitli yarışmalar yapılır, güreşçiler de tutuşurdu.

b. Kору-bozumu:

Koru-bozumu, hem ziraatçı, hem de hayvancı Türkler için tam bir şenliktir. *Koru-bozumu* ismi, son yıllarda hepimizi etkileyen bağbozumuna benzetilerek yapılmışa benziyor ise, çok eski zamanların hatırası olabilir.

Köyün çiftçilik yapan kimseleri, tarlalarını sürdükleri, hayvanlarıyla ağır işlerini görecekleri sırada, korularını yani yayla saharlarındaki çayır ve çemenleri tam olarak korurlar. Zaten “koru” böylece korunmuş saha anlamına da gelir. Daha sonra, belirli bir günde, neredeyse çocukların içinde kaybolacakları çemenlerin ve çayır ların bulunduğu yayla sahasına, bütün köy halkı tam bir şenlik ve şadımanı ile çıkarlar.

Herkes o gün yeni elbiselerini giymiş ve çeşit çeşit yemekler hazırlanmış olarak hayvanlarıyla beraber yaylanın yolu tutulur. Orada, böylesine gürleşen otlara hayvanlar salınırken, insanlar da eğlenir ve şenlik yaparlar. Aslında Türk insanı, kendisinden ayırmadığı hayvanların mutluluğuna bu şenlik ile ortak olmaktadır.

Koru bozumu sırasında da çeşitli yarışmalar yapılır; güreşler tutulur. Hatta tosunlar da birbirleriyle toslaştırılır. Kimisi orada kalır, kimisi de fazla uzak olmayan, (yaya 1-2 saat kadar) köyüne döner.

Yakın yıllara kadar, Trabzon yaylalarında görülen, meselâ Kadırga Yaylasında, *ot şenliği* ayrı türden güzelliğe sahiptir. Hayvanlar için son derece gerekli otlarla ilgili bu şenlik, daha anlamlı bir isim taşımaktadır: Ot şenliği.

3.Güz Şenlikleri

Güz mevsimindeki *şenlik*ler, aynı zamanda ürün alma= mahsul idraki ile ilgili olduklarından bunlar hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

C. Hicrî takvime bağlı, dinî bayramlar: Küçük ve Büyük Bayramlar; Ramazan ve Kurban Bayramları

Türklerin islâmiyetten sonraki takvime bağlı bayramları, başlıca iki tanedir. Bununla birlikte, sonraki zamanlarda “Kandil” denilen küçük dinî bayram günleri de bazı şenliklere vesile olabilmektedir.

1. Ramazan Bayramı (=Küçük Bayram)

Gündüzleri oruç tutularak geçirilen ramazan ayının sonundaki üç günlük bayramdır. Bayram namazı, topluca kılınan ve bu sebeple toplumun hemen bütün fertlerini bir araya getiren önemli bir olaydır. Ayrıca insanların birbiriyle barışık olması tatlı yiyerek, tatlı konuşarak esasındaki şeker, şekerleme hediyeleri dolayısıyla, bu bayrama “Şeker Bayramı” da denmektedir.

2. Kurban Bayramı (=Büyük Bayram)

Hicrî yılın sonlarına doğru, 10 Zilhicce tarihinde, insanların Allah rızası için kurban kestikleri bayramdır. Etkisi ve önemi daha geniş olduğundan, Ramazan Bayramına nispetle daha büyük olduğundan, “Büyük Bayram” olarak da bilinmektedir. Bu bayramda da topluca bayram namazı kılınmakta, kesilen kurban etleri fakirlere dağıtılarak, onların da sevinmeleri sağlanmaktadır.

3. Kandiller

İlk Namaz Şenlikleri: Konya şehrinden kesinlikle biliyoruz ki Regaip Kandili olunca, şehirlerin insanları, özellikle çocuklar, fenerlerle sokaklara çıkarak ramazanın gelmekte olmasını kutlamakta idiler. N. F. Baştak'ın, 1905 yıllarına ait hatıralarından öğrenildiğine göre, çocuklar o gün için trampet isterlerdi; ayrıca o gün kaval sesleri de çokça duyulurdu. O gün çocuklar için bir dinî kandil değil, “trampet, kaval ve fenerler ve bunların husule getireceği çuş u huruş idi”. O günün iki teme aleti kaval ve trampet olup, kaval çalmak ayrı bir ustalık işi olduğundan, çocukların bir kısmı onu bırakır, fakat trampet muhakkak alınır. Bu sırada, Konya'nın hemen bütün sokakları da zaten boydan boya kâğıt fenerlerle donanmış, ortalık âdeta bir şehrâyin manzarası olmuştur. Elde taşınan renk renk ve çeşitli şekiller de olabilen fenerler bu ilk namaz kutlamalarının (=şenlik) asli unsurundan birisi idi.

Bu şehrâyin gibi gecenin bir diğer eğlencesi, çocukların mahalle baskınına gidişleridir (N. F. Baştak, “Konya şehrine Mahsus Eski Âdetlerden: Namaz ve Şivlilik”, *Konya Halk Evi Dergisi.*, Sayı:1 (Eylül 1936) , s.51-54).

D. Diğerleri; kar bayramı (Başkurtlarda); kışa hazırlık toyları: pastırma, kış ekmeği etme, kaz toyu;

İ. Kar Bayramı: Başkurtlar, karın ilk yağdığında, âdeta bir şenlik yaparlarmış.

2. Kışa Hazırlık Toyları:

Kış mevsimi uzun ve şiddetli geçen iklimlerde yaşayan Türkler, kış mevsiminin yiyeceğini hazırlamam işinde, gerçekleştirdikleri yardımlaşmayı, küçük ölçüde bir şenlik havasına büründürmüşlerdir. Bunları öyle tespit edebiliriz:

a. Pastırma, kış eti yapma eğlencesi.

b. Kış eti, kavurması yapma. Kış mevsiminde yenecek et, kavurma yapılarak saklanacağından, *etlik* hayvanlar kesilerek, elbirliği ile, şenlik havası içinde kış kavurması yapılıyordu.

c. Kaz-toyu. Başkurtlarda kış mevsimi boyunca, et olarak kaz yeneceğinden, uygun şekilde hazırlanıyordu. Pişirilen kazlar, kış boyunca dışarıya asılır, gerektiğinde sadece az bir sıcaklıkla yener hâle getirilebilirdi.

d. Kış Ekmeği yapma. Anadolu içlerindeki bazı şehir ve kasabaların insanları, kış mevsimi için gerekli ekmeklerini, güz mevsiminde yaparlardı.

III.BÖLÜM

MAHSUL İDRAKLERİ/ÜRETİM SEVİNCİ (Tüşüm)

Hayatın en güzel zamanı, ürün alınması olduğundan, bir eserin meydana getirilmesi, emeklerin karşılığının alınması, bir büyük sevince de vesile olmaktadır. *Şenlik* lerin en önemli temellerinden birisi, insanın emeğinin karşılığını alması sevincidir. Böylece “mahsul idraki” veya “ürün elde etme” sonucu olan şenlikler, öteki insan topluluklarında olduğu gibi, Türk hayatındaki şenliklerin bir büyük kümesini teşkil etmektedir.

Eski Türk hayatının en önemli kaynağı olan Kaşgarlı Mahmud’un *Divanu Lugat-it Türk*’ünde, konumuzla ilgili sadece “bayram” kelimesi dolayısıyla bilgi bulunmaktadır. B. Atalay, Kaşgarlı’nın Oğuzların bildiği bir kelime olarak bunu *Beyrem* biçiminde okumuş ise de, sonradan *Bayram* olabileceğini de belirtmiştir. Kaşgarlı bazen “Bedhrem” diye de yazıyordu ki “dh”nin “y” olmasını bu arada belirtmektedir. Kaşgarlı’ya göre “Bayram”, “sevinç ve eğlence günü demektir. Bu zamanda her şey ışık ve çiçeklerle bezenir, süslenirdi.

Kaşgarlı, “Bayram” islâmiyetle ilgili görse de, bayram edip sevilen

bir olay, doğrudan üretimle ilgili görünüyor. Çünkü “ırgattır” kelimesini belirtirken şöyle bir şiir nakleder:

Yiğitleriğ ırlatu
 Yıgaç yemiş ırgatu
 Kolan keyik awlatu
 Bedhrem kılıp awnalım

“Gençleri=yiğitleri çalıştırarak, meyve toplatarak, kolan ve geyik avlatarak bayram yapıp avunalım (=sevinelim “(1.263). Bu ise bir bakıma mevsim sonundaki üretim=hasad şenliklerinin bir yankısı gibi görünmektedir.

Türk hayatının çeşitli yönleri, bu bölümdeki *şenlik* leri , daha alt bölümlere ayırmamızı gerekli kılmaktadır.Tarihî devirlerde daha çok hayvan yetiştiren Türklerin şenliği, tabi ki hayvancılıkla ilgili olacaktır. Ziraat,yani toprak ekip-biçmek de işin içine girince, mahsul idrakleri arasında, toprağa bağlı olanlar da etkili olmaya başlamıştır. Hatta öyle bir zaman olmuştur ki bu iki husus iç içe girmiş, biri diğerinden ayırtamaz olmuştur.

“Mahsul idraki” şenlikleri, yeni eser yaratma ile de ilgilidir. Yeni eser veya mamul bir şey meydana getirmenin sevinci de küçükten büyüğe, bazı şenliklere vesile olabilir.

A. Hayvancılıkla ilgili olanlar:

1.Sütle ilgili şenlikler:

Hayvancılığın ilk ve en yaygın ürünü *süt*tür. Koyun ve keçilerden süt ürününün ilk defa alınışında, büyük olmasa da küçük bir şenlik olur. İlk sağılan süt ve konu komşuya pişirilerek dağıtılır ve ayrıca, küçük çocuklara (masum olduklarından) verilir. Böylece hem sürünün tehlikelerden korunması hem de süt ürünün verimli ve uğurlu olması istenirdi. Buna, kaynaklarda pek rastlanmamakla birlikte *süt bayramı* diyebiliriz.

2.Koyun-keçi kirkımı: (Kırgızlarda), iki defa olur.

Hayvancılıkla meşgul Türk insanının en bellibaşlı serveti, atı, koyunu ve öteki hayvanlarıdır. Dolayısıyla o üretimini bunlardan sağlıyordu. Yün, hayvanı besleyen Türklerin ilk önemli mahsulüdür. Bu mahsulün alınışı, bazı şenliklerle kutlanmıştır. Kırgızlarla, kirkım şenlikleri ünlüdür.

Ülkemizde de, “geçmiş zamanlarda kirkım zamanı, dağlarda yaylalarda toplanılır, şenlikler düzenlenir, eş-dost çağırılır, birlikte yemek yenir, oyunlar oynanır, eğlence yapılırdı” (S.Kazmaz, *Türk Kültürü*, Sayı: 406, s. 40;418, s. 58).

3.Yayla dönüşü:

Türk insanı, senenin belirli bir zamanını ,yaz mevsimini yaylada geçiriyordu. Yayla, tam anlamıyla bir üretim ve zenginleşme zamanı demektir. Burada yağ, peynir yapılıyordu. Bu arada halı ve kilim de dokunuyordu. Yaylada böylesine çok üretim yapıldığından, yayla dönüşü de sevinçli ve eğlenceli olurdu.

Yayla dönüşünün, konu-komşuya yararlı olduğu bilinmektedir. Osman Gazi, yaylaya giderken, bazı ağırlıklarını Bilecik Tekfuruna emanet etmekte idi. Yayla dönüşü ona birçok hediye, karnı ile yağlar, kilimler vs. getiriyordu.

Yayla dönüşü, güz mevsiminde olduğundan, güz ,Türk insanı için, bolluk ve zenginlik demektir. Bu sebeple eskiler, bir çocuk doğduğunda “ömrü uzun, düğünü güzün olsun” diye dua ederlermiş.

Türkmenlerde kasım ayında varlığı söylenen “hasıl bayramı”, bütün bunların bir toplu şenliği olsa gerektir.

4. Kırmızı bayramı (Yakutlar; Başkurlarda haziran başında)

Hayvan besleyen Türklerin bir üretimi de kırmızıdır. Kırmızı, çok yönlü yararları olan bir içecektir. Bu sebeple onun ilk çıkışı da, şenliklere vesile olurdu. Yakutlarda (Saka'larda) ve Başkurlarda kırmızın ilk üretiminin bir şenlik ile kutlandığını biliyoruz.

5. Yoğurt bayramı

Yoğurt, hayvanın sütünden elde edilen yiyecek, bir başka ifade ile mahsul=üründür. Bu ürünün elde edilmesi, bir şenlik= yoğurt bayramı ile kutlanmıştır.

6. Av Şenliği

Dede Korkud'dan başlayarak birçok kaynağımız, bazen avın tam bir *şenlik* olduğunu bize gösteriyor. Kaşgarlı Mahmud da av şenliğinden veya *şenlik* (=bayram) lerde ava gidildiğinden söz etmektedir.

B. Ziraatla ilgili, ürün şenlikleri= hasat kutlamaları:

I. Arpa mahsulü şenliği, Arpaz zeybeği

Türk hayatındaki ilk veya en yaygın bitkinin ne olduğu tartışılabilir. Batı Türklerinin çoğunluğunu teşkil eden Oğuzların, ziraat üretiminin danı (ancak , bu mısır değildir) üretimi esaslı olduğu bilindiğinden, ata bağlı hayatın ziraati olan arpa'nın da büyük etkisi ve önemi tartışılmaz. Günümüzde veya yakın yıllarda dahi, arpa, her at için gereklidir ve atların günlük arpa istihkakları dahi belirlidir: 4-5 kg.

Türk hayatı at ile iç içe geçtiğinden, at için gerekli yiyecekleri üretilmesi de önemli bir meşgaledir. Atın en önemli yiyeceği ise arpadır. Dolayısıyla arpa mahsulünün idraki, hasadı elde edilmesi önemli bir şenliğe ve kutlamaya vesile olurdu.

Osmanlı döneminin sonlarında dahi, Bergama yörelerinde oynanan Arpaz zeybeğinin, arpa mahsulünün idrakiyle ilgili olduğu söylenir (O.Bayatlı).

Bu sözler, tam bir tarihi gerçeği yansıtmış olacaktır. Çünkü, çok sevdikleri atlarının en önemli yiyeceklerinin elde edilmesi zamanında, at veya ürün sahiplerinin kutlama yapmaları, şenlik tertiplenmeleri olağan sayılmalıdır. İşte bu şenliklerde oynanan bir tür oyunun, zeybeğin de Arpaz adıyla anılması yine de bize göre olağandır.

Arpa mahsulü idraki, Türk insanının hayatında da yer etmiştir. Türk insanı, sadece kendi yiyeceklerini değil, hayvanların yiyeceklerini de takip ederdi. Meselâ maritta azık yarı, saman daha ileri olabilir. Çünkü hayvanların yiyecekleri daha erken bir zamanda oluşabilir.

Atlar, sadece arpanın evinini değil, yeşilliğini de severlerdi. Türklerin yaşadığı her yerde, ekilen bir miktar arpa, atların taze taze yemesi için ayrılır. Atlar, bu yemyeşil arpayı, henüz süt hâlindeki eviniyle birlikte bahar başlarında büyük bir zevkle yerler. “Hâsıl”, (hâsıl, yani ürün değil) olarak bilinen bu yeşil arpalar, Osmanlı devrinde “öşr-i kasıl” olarak vergilendirilmişlerdir.

Arpa mahsulü idraki, Türk insanının kutlamalarında, yani şenliklerinde belirli bir yere sahiptir.

2. Harman-yeri şenliği; darı ve buğday hasadı kutlaması, Indır tarığı (=taru)

Mahsul idraki, yukarda da dediğimiz gibi, en yaygın kutlamalar arasındadır. Ziraat ürünlerinin kutlanması, birkaç şekilde oluşur ve gelişir.

- a. Mahsulün biçilmesi sırasında,
- b. Çeçin oluşması sırasında,
- c. Mahsulün eve taşınmasında.

Aslında tabi ki bütün bunlar bir büyük kutlamanın alt birimleri de olabilir.

a. Ziraat ürün hasadı ile ilgili şenlikler=kutlamalar, daha harmandan önce başlamaktadır. Hemen her yerde, mahsulün biçilmesi sırasında dahi, bazı küçükten büyüğe şenlikler ve kutlamalar yapılmaktadır. En sade kutlama, tarla sahibinin biçenlere mükellef bir yemek yedirmesiyle biter. Çoğu zaman bu yemeğin yerini, apayrı ve etkili bir para armağanı da alabilir. Tarlaların biçilmesi tamamlanacağı sırada, son bir kısım bırakılıp, tarla sahibine haber gönderilir. Onun ve öteki davetlilerin gelmesiyle bu son kısım da biçilerek, topluca kutlama töreni icra edilir.

b. Harman yerindeki şenlikler, etkisi yakın yıllarda gösteren kutlamalarla gerçekleştirilir.

c. Harman-yeri şenliklerini, bir bakıma ilk alt bölümde sözünü ettiğimiz Arpa mahsulü idraki şenliğiyle bir arada görülebilir. Fakat burada daha ziyade tarı=darı esaslı ve devamındaki buğday, çavdar ve yulaf hasatları etkili olmuş olabilir.

H.Eren' in belirttiği gibi, mahsulün eve taşınması sırasında da bazı kutlamalar yapılır. "İndır tarıgı" çok yerde olan (Başkurtlarda, adı değişik de olsa Anadolu'da) bir kutlama şeklidir. Çünkü yiyecek mahsulünün elde edilmesi şerefine, bağış= ihsan veya hayırlarda bulunulması, biraz ürün verilmesi yaygın bir olaydır. Ülkemizde de "çeç" in eve taşınması sırasındaki uğur sayılan işler ayrıca yapılırdı.

Harman yeri şenliği, kutlaması, hemen her yerde, güzün gençler, daha doğrusu delikanlılar tarafından yaygın bir şekilde icra edilmektedir. Buna bir bakıma *güz bayramı* da denebilir. *Güz* mevsimi her türlü üreticiler için verimli, uğurlu bir zamandır. Doğan çocuk için en iyi dileklerden birisinin "ömrü uzun , düğünü güzün olsun" şeklinde olduğunu yukarıda da belirtmiş idik.

Türkmenlerin *Harman-toyu*, burada sözü edilen şenliktir.

3. Bağ bozumu=Meyve hasadı kutlaması

Bağ bozumu, ismini herkesin bildiği, çoklarının kökenini Eski Yunan'a çıkaran bir şenlik, bir kutlamadır. Ancak Türk insanı, üzümü daha Asya'da iken bilip yetiştirdiğinden , bağ hasadı ile ilgili, şenlikler, Eski Yunandan veya uzantısı olan Bizans'tan alınan değil, doğrudan kendi öz malı olabilir. Şüphesiz, Türklerin geldiklerinde, yaşayan halkın bazı şenlikleri Türkleri etkilemiş olabilir.

Bağ bozumu şenlikleri, çoğu yerlerde, üzüm mahsulünün tamamının kesilmesi ile birlikte kutlanır. Buna karşılık İzmir'in batısındaki Uraldakilerin bağ mahsulü şenliğini, bağ bozumu zamanında değil, fakat üzümlerin kurutulmak üzere serilmeye başlanmasında gerçekleştirdiğini görüyoruz. Bu bir bakıma, şarap ile ilgisi olmayan bir kutlamanın varlığının da kesin habercisi sayılabilir. Uralıların veya hemen bütün Anadolu insanının bu şenliğinde, ayrıca deniz kenarı veya su da önemli bir yer tutar. Çünkü deniz kenarında kuma, az da olsa belenmiş yaprak sarması yenmesi de âdet imiş.

Diğer meyvelerin, elma, armut, ayva ve diğerlerinin hasatlarının da kutlanması vardır. En sade şekliyle bu kutlama, konu-komşunun da bu mahsul idrakinden sevinmelerini sağlamıştır. Bu sevinç de komşulara, bu üründen bir miktar tartılarak sağlanırdı (N.Araz, Eski Ankara bağ-meyveliklerinden ürün hasadı).

İncir Bayramı, Zeytin bayramı: Yakın yıllara kadar, İncir=Yemiş hasadı sırasında değil, fakat bu mahsulün İzmir'e gelip piyasaya arzı sırasında dahi bir kutlama=şenlik yapılırdı. Daha uygun olduğundan, Aydın hattının Kemer Tren istasyonundan alınan ilk incir mahsulü, süslü arabalarla cadde ve sokaklardan geçirilerek İzmir Borsasına getirilir, orada günün anlamına uygun bir fiyatla satılırdı.

Zeytin mahsulü için de böylesine şenlikleri=kutlamaları duyuyoruz.

4. Bostan=bahçe hasadı kutlaması

Bostan=bahçelerin hasadının kutlanması ile ilgili olarak tarihî birçok kayıt bilinmektedir. Bunların en başında, İzmir-Urla halkının, XVIII. yüzyılda gerçekleştirdikleri *hıyar bayramı* gelmektedir. XVIII. yüzyıl sonlarında, bir Türk gözlemcisi, bu sahadaki şenliği şöyle anlatıyor:

“Kala-i mezbur (Yeni-Kale) körfez içinde olduğundan şiddet-i rüzgârdan masum olmağla Urla kasabası ehalileri bostan diküb iptida zuhur eden hıyarı kat' ve destiler içine vaz' ve Deraliye'ye menzil ile irsal için Urla voyvodası tabl u surna ile bostana gidüb senede bir kere *hıyar bayramı* ederler ve birbirlerini tebrik ve tehniye ederler (*Havâdis-i Bazı Bilâd ve Cezair...*, Millet, Ali Emiri Kütüphanesi, Coğrafya, s. 29-21)

5. Diğerleri

Kimi yerlerde “tekecik” denilen şenlik, güz harman sonu şenliği, mahsul idraki kutlamalarının en çarpıcılarından birisidir Türklerin yaşadığı hemen her yerde, özellikle Batı Türklüğünün her yöresinde bu kutlamanın izleri bulunmaktadır.

Bulgaristan sahası Türklerinde çocukların “Tekeye tuz parası, geline sakız parası” sözleriyle topladıkları paralar veya yiyeceklerle yaptıkları

kutlama da dikkat çekicidir. Burada ayrıca “camal”lardan da söz edilebilir (Bk. Dr. Ahmet Tacemen, ..*Türk, Fin-Ugor.... Zemininde, Bulgaristan Türkleri inanışları veya Türk Kimliği*, Ankara 1995, s. 446, 453 vb). Bu arada hemen sonra sözü edilen kış şenliklerini, artık mahsul idraki olarak değil, bir takvim kutlaması biçiminde algıladığımızı belirtmek isteriz.

Harman yerleri ile ilgili şenlikler, apayrı ve çok geniş bir etkiye sahiptir. Harman sonundaki mahsulün kutsanması, çeşitli armağanlar ve hediyeler verilmesi ayrı bir gerçektir.

B. Karmaşık toylar, şenlikler

1. *Şenlik*’lerin arasında birisi var ki, çok yönlü özellikleriyle, dikkati çekmektedir. Bu da senede bir defa oluşan *yıl-pazarı* veya *panayırlardaki* şenlikler, eğlencelerdir. Aslında *yıl-pazarı* (=Panayır), bildiğimiz kadarıyla, herhangi bir kutlama kapsamı içine girmemektedir. Bununla birlikte, panayır, hem bir takvime bağlı şenlik, hem de aynı zamanda mahsul idraki eğlencesi sayılabilir. Bu sebeptendir ki izlerini kesin bir şekilde Göktürk-Uygur çağından itibaren gördüğümüz yıl-pazarlarındaki *şenlik* gerçeğini ayrıca ele almak gerekmiştir.

Yıl-pazarı, ürünlerinin pazara götürüldüğü, karşılığında da ihtiyaçların giderildiği, bir pazardır. Ancak buraların ikinci bir özelliği, tam anlamıyla birer şenlik yeri oluşudur. Türk iktisadî hayatının yıl-pazarı olgusu, Anadolu sahasının panayır gerçeği ile birleştiğinden, buraları aynı zamanda birer şenlik mekânı da olabilmıştır.

Osmanlı dönemindeki Türk insanı, panayırlardaki hayata canlı olarak katılıyordu. Bu öylesine hareketli bir katılma oluyordu ki, zaman zaman olumsuz fetvalara konu oluyordu. XVIII. yüzyılın insanı olan Yenişehirli Abdullah Efendi’nin *Behçet’ül-Fetava* sından İ.H.Danişmend’in naklettiği bir fetva, Türk-Osmanlı sosyal hayatının canlılığını açıkça ortaya koymaktadır.

“Bir karyede sâkin ehl-i islâm taifesinin ricali beher sene bir yevm-i mahsusda elbise-i nefiselerini giyib ve düzenip ve şabbe kızlarının ve avretlerin enva ziynetler ile yevm-i iydedeki gibi tezeyyün edib karye kurbünde bir mevzi-i muayyende cümlesi maan cem’ olub cümleten nisa

mekşufe't-ül vücuh oldukları hâlde (şabb ü emred) yiğitler ile maan oturub mükâleme ve mizah idüb tarafeynden birbirlerine bila müsevveğ-i şer'î nazar idüb tehiyye etdikleri etmaayı muhteliten oturub ekletmeği adet eyleseler mezburlara ne lüzum olur?

El-cevab: T'azir-i şedid ile zecır ve men.

Suret-i mezburede karye-i mezburenin imamı olan Zeyd dahi cemiyet-i mezbureye varmağa müteheyyi oldukda ulemadan Amr, Zeyd'e "sen bunları men etmediğinden maada kendin dahi anlar ile maan gitmek imam olmana muhildir" deyü nush ve nehvi münker ettikde Zeyd isga etmeyip nisvanı ile maan ol cemiyete varub kelevvel anlar ile otursa Zeyd'e ne lazım olur?

El-cevab: tazir-i şedîd ve azl-i ebed

(Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behçet'ül-Fetava*, İstanbul 1289, I, 148-149; İ.H.Uzunçarşılı, *Tarihi Hakikatler*, İstanbul 1969, I, 72-73; Abdullah Efendi'nin bir başka fetvası, s. 152 de aynı konuyla ilgilidir).

Yukarıdaki metni günümüz Türkçesine şöyle çevirebiliriz:

"Bir kasabada oturan İslâm topluluğunun erkekleri her yıl belli bir günde güzel elbiselerini giyip süslenseler, genç kızlar ve kadınlar da çeşitli ziynetlerle bayram günündeki gibi süslenip beraberce kasaba yakınındaki belli bir yerde toplansalar, bütün kadınlar yüzlerini açmış bir hâlde genç delikanlı yiğitler ile birlikte oturup konuşsalar ve şakalaşsalar, taraflar birbirlerine şeriataın izin verdiği biçimde bakışıp selâm verseler, oturup çeşitli yiyeceklerden birlikte yemeği adet etseler, bunlar hakkında ne gerekmektedir?

El-cevab: Şiddetli azarlama ve zorla önleme.

Bu arada, o yerleşmenin imamı (Zeyd) dahi o topluluğa varmağa hazırlandığı sırada dindar bir zat o kişiye "sen bunlara engel olmadığından başka kendin de onlarla birlikte gitmen imamlık sıfatını kaldırır" diye nasihat edip yasakladığında, Zeyd buna kulak asmayıp karısı ile birlikte o topluluğa katılıp eskiden olduğu gibi onlar ile otursa Zeyd'e ne lazım olur?

El-cevap: Şiddetli azarlama ile görevden sürekli azil.

Görülüyor ki Türk insanı, senede belirli bir günde, yani yıl-pazarı veya panayır zamanları olabilir, hepsi bir yerde toplanıyor, yiyip içiyor, eğleniyorlardı. Onların bu türden eğlencelerine, aralarındaki imam dahi katılıyordu. Aslında bu türden eğlencelerin azalması, etkisini yitirmesi, yukarıdaki fetva örneğinden anlaşılacağı gibi, XVIII. yüzyıldan sonra gerçeklemeye başlamış olmalıdır.

2. Nav(=Gemi)toyu

Hazar Denizi kıyısında yaşayan, denizcilikle geçinen Türkmenler arasında, yeni bir gemi sahibi olduğunda, bir toy=şenlik yapılırdı. Buna “Nav toyu” deniliyordu ki yeni bir gemiye sahip olmanın sevincini paylaşmak amacını taşıyordu.

3. Tam-toyu

Yeni eve sahip olduğunda, konu-komşuya verilen yemek olup, Türkmenler arasında Tam-toyu olarak bilinmektedir. Anadolu sahasında da yeni bir ev yapılacağı zaman, temel atımından başlanarak tamamlanıp çatı örtülmesine kadar devam eden bazı küçük şenlik kalıntıları vardır. Meselâ en son olarak çatı örtüldüğünde, ustalar oraya bayrak dikerler ve küçük de olsa bir şenlik yapılmasını isterlerdi. Günümüzde *şenlik* yerine, ustalara verilen ayrı bir para ile yetirilmektedir.

Bu *şenlik*, yönetici veya varlıklı kişilerin toplum yararına yaptıkları mektep, medrese, çeşme, hamam, imaret, han, köprü, mescid ve cami gibi yapıların açılışında da görülmektedir. Hatta bu zamanlarda şai-ler, tarih düşürerek, yaptırandan ayrıca para yardımı alabiliyorlardı.

IV. BÖLÜM

DEVLET HAYATI İLE İLGİLİ ŞENLİKLER

Türk, bir bakıma devlet de demektir. Devlet, Türk ile özdeş gibi sayılabilir. Bu sebeptendir ki Türkün hayatı denince Türk devleti akla geldiği gibi, Türkün şenlikleri denince de “devlet” ile ilgili olanlar da akla gelmelidir. Devlet ile ilgili olanları da birkaç kümeye ayırabiliriz:

A . Askerî zaferler

1. Zafer Şenlikleri

Türk şenliklerinin en önemlilerinden birisi, zaferin, yani askerî başarının ardından gelen sevinç sebebiyle yapılan şenliklerdir. Toplumun ortaya çıkardığı ordusunun başarısını, toplumun bütünü en iyi şekilde kutlamakta idi. Zafer şenlikleri, Türk askerî başarılarının halk intikalini de sağlamakta idi.

Oğuz Han, seferlerinden muzaffer olarak döndüğünde, bir büyük toy vermiş, doksan bir koç ile dokuz yüz kısrak kestirmiş, gül gibi kımız hazırlatmıştı, Hemen aynı alanda Temür de, askerine ve halkına günler süren bir *şenlik* düzenlenmiş idi.

Türk hayatında askerî başarı pek çok olduğundan, askerî zaferlerle ilgili olarak kayıtlarda bilgiler, beklendiği kadar çok değildir. Bununla birlikte, sadece ülke içinde değil, komşu ve özellikle dost ülkelerin de bu sevince katılmaları, meseleyi, daha da önemli kılmaktadır. Malazgirt Zaferinin bütün İslâm âleminde kutlanması bunun sadece bir örneğidir. Bunun gibi, Varna Zaferi, savaş alanında üç gün bayram yapılarak kutlandığı gibi, ayrıca ülke içinde de kutlanmış olmalıdır; ancak bu kutlamanın ayrıntılarını bilmiyorsak da komşu Müslüman ülkelerdeki sevinçli gösterilerinin kayıtlarından öğreniyoruz.

Yönetme sanatı, başarının kutlanmasını gerekli görmektedir. Bu sebeptendir ki Türk kumandanları da, her askerî başarının sonrasında, öncelikle kendi askerlerinin şenlik yapmalarını istemişlerdir. Türk Beğ ve kumandanları da bu şenliklere katılıyorlardı. Aydınoğlu Gazi Umur Paşa'nın, her askerî başarısından sonra askerlerinin sevinçli kutlamalarına katılmıştır.

Zafer şenlikleri, iki ayrı mekânda icra ediliyordu. Öncelikle, zaferin kazanıldığı muharebe alanında üç gün süren bir *şenlik*=*bayramı* yapılırdı. Bu türden şenliklerin ayrıntılarını bilemiyoruz. *Zafer şenliğinin* ikincisi, ülke sathındaki kasaba ve şehirlerde ve hatta dost ülkelerde de yapılmaktadır. Bu ikincisi için, Mohaç Zaferi sonrasındaki durumu, Kemal Paşa-zade' den takib edebiliriz:

“..beridler ol haber-i hayr ... mahall ü i' mâle isal ettiler...ulaklar gidüb, şark u garha beşâret-nameler iletdiler. Ehl-i islâma nusret ü yâri-yi bâri Mısır u Şam u Haleb'de....şayi ..olub..A'rab ü A'cem , Etrak... tamam işitdiler. Umumen şehirler ve hisarlar tonanub surlar içi pür-sürûr oldı. Hümûm u gümûmdan boşalub kura vü bilâdın sevâdi ferah u şad ile toldı, hususa Dâr'ül-Mülk-i Konstantınıye'nin içi pür zînet olub beyt'ül-arûsa döndü...

Nazm

Perr-i tavusa döndi her tahta

Taht-ı Kavusa döndü her dükkân

Pür zer ü zîver oldu her manzar

·Cevherin taşra dökdi bahr ü kân

Nesr Kûçeler güncü hocalar gencinesi gibi pîrâste oldu. Bir nice gün bî-nîş i teşviş nûş-i işret ü iş revân olub her kişi erkek ve dişi için gücin kodı. Âb-ı zülâl-i zevk u safâ ile nefis-i pür şevkden nakş-i melâli yuyup, levh-i hayâl ü mir 'ati bâlden reng-i kelâli vü ceng-i infîâli yudı”(Kemal Paşa-zade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, X.Defter, yay.Ş. Severcan, Ankara 1996, s.312-313).

Askerî şenlikler, hem çok yönlü hem de oldukça etkilidir. XVII.yüzyıldan da bir misal verecek olursak, Bozca-adanın fethi haberi, Karadeniz'in kuzeyindeki Akkırman'da yedi gün, yedi gece süren şenliklere vesile olmuştur. Halk süslü elbiselerle sokaklarda eğlenmiş, Paşa halka yemekler çıkartmış, mehteri de günde beş vakit, nevbet çalmıştır. Millî mücadele sonrasındaki Gazi M. Kemal Atatürk'ümüzün kazandığı Başkumandanlık Muharebesi sonrasındaki zafer, ülke sathında ve bu arada İstanbul'da da şenliklerle kutlanmış idi.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Türk zaferlerinin çokluğu sebebiyle, zafer şenlikleri, etkili şekilde kaynaklarımıza yansımamıştır.

2. Fetih günü şenlikleri

Günümüzde, Batı Anadolu kasaba ve şehirlerinin , XX.yüzyıl başlarına ait kurtuluş günleri, tam bir şenlik ile kutlanmaktadır. Bunu, yüzlerce yıl geriye götürürsek, XI-XIV yüzyıllarda, Anadolu sahasındaki kasaba ve şehirlerin, Türkler tarafından fethedilmeleri söz konusudur. Bu ülkede yaşayan Türkler, yüzlerce yıl, fetih yıl dönümlerini kutlamış idiler.

Günümüzde ne yazık ki örnekleri pek kalmış ise de, bu türden kutlama şenliklerinin XIX. yüzyılda canlı bir şekilde icra edildiğini biliyoruz. *Amasya Tarihi* müellifi Hüseyin Hüsameddin (Yasar) Efendi, Amasyalıların her sene, belirli bir günde, Amasya Fatihinin türbesini ziyaret ederek, fetih gününü kutladıklarını yazmaktadır. Fakat bu güzel âdet, 1255/1839 sonrasında unutulmuş gitmiştir. Buna benzer bazı ilk fetih şenliklerinin, bazı şehir ve kasabalarda (Simav gibi) yakınlarla kadar kutlandığını zaman zaman okuyoruz.

Ülkemizde, bu türden kutlamaların unutturulmuş veya önemsenmemiş olabileceğinin yakın bir gerçeği de vardır. Türk-Yunan dostluğunun ileri düzeyde olduğu sanılan 1952-53 yıllarında, İstanbul'un 500. fetih yıl dönümü şenliklerinin, Yunanlı dostlarımız incinmesinler diye, sınırlı tutulduğunu o günleri yaşayanlar ve kutlama faaliyetinin ilmî kısmına katılanlar belirtmiş idiler. Dolayısıyla, 1839 sonrasında da, yerli Hristiyanlarımız incinmesinler diye, bu türden kutlamaların hoş görülmemiş olacağı sanılıyor.

B.Bağımsızlık (veya Cumhuriyet) bayramları:

Devlet hayatının en önemli şenliği, devletin kuruluş yıl dönümü şenliği olmak gerekir. Türk devleti, tarihin derinliklerinde, âdeta belirli bir günde ortaya çıktığı tam bilinemediği için, bu türden bir Türk devleti'nin kuruluş şenliği bilinmiyor. Buna karşılık, çeşitli Türk sülâlelerinin kendi yönetimlerinin başlangıçları, canlı bir şekilde kutlanmakta idi. Bu türden kutlamaların en çarpıcı örneğini, Osmanlı devletinin yerini alan Türkiye Cumhuriyeti'nde *Cumhuriyet Bayramı* 'nı gösterebiliriz.

Türk Tarihinin en eski zamanlarında, devletin kuruluş şenlikleri olarak, sadece Göktürklerin atalar mağarasını ziyaretlerini görüyoruz. Şüphesiz

Göktürk devletinin kurucuları, atalarının demirci ve muhtemelen bir mağara ile yakın ilgilerini bilmişler, devletlerinin kuruluşunu o olayla ilgili sayarak, senenin belirli bir gününde oraya gitmişler, ayrıntılarını pek iyi bilemesek de şenlik yapmışlardır.

Türk Tarihinin sonraki safhalarında da bunun örneklerini görüyoruz. Meselâ Osmanlı devleti, son zamanlarında kendi kuruluşu olarak bir tarihi belirlemiş ve kutlamıştır. Bu tarihin gerçeklik durumu şüpheli ise de, devletin kuruluşunun kutlanması gerekliliği böyle bir tarih ortaya çıkarmıştır.

29 Ekim 1923, devletimiz için en önemli tarih ve devlet hayatıyla ilgili şenliktir. Öteki Türk Cumhuriyetlerinin de bağımsızlık günleri, bu türden şenliklerle kutlanmaktadır.

C. Cülus=tahta çıkma (Keykubat'ın tahta çıkışı şenliği: İbn Bibi'den)

Devletin en yüce yerinde, bir timsal olarak oturan, devleti ve dolayısıyla halkın birliğini ve bağımsızlığını temsil eden Beğ, Han veya Hakanın yönetime geçmesi, Türk halkının en etkili devlet şenliği sayılabilir. Her ne kadar devlet ile hakan (veya padişah) özdeş gibi sayılıyorsa da, bu durum gerçek olarak sadece bir "temsil etme" demektir. Böylesine bir "temsil etme" gerçeğini, doğrudan "devlet" ile özdeş saymak doğru olmasa gerekir.

Türk tarihinde, "devlet" ile onu yöneten aile veya kabileyi özdeş saymayan görüşteyiz. Ancak yine de, devletin halkını mutlu kılması hareketinde, "başa geçme=cülus= tahta oturma" ile ilgili şenlikler de çok büyük önem taşımaktadır. Tahta geçme, şimdikinden daha da büyük etkileri olan, gerçekten çok yönlü bir olay sayılabilir. Türk tarihinin bütününde süregelen tahta geçme şenliklerini burada belirtecek değiliz. Fakat, bu şenlik, genelde devletin kuruluş şenliğinin yerini almış, bir bakıma asil etkili bu olmuştur.

Türk tarihinin âdeta bir geçiş devresi demek olan Türkiye Selçuklularında, en güçlü Sultan olan Alaeddin Keykubat'ın (1220-1237) cülus şenlikleri, *İbn Bibi* de ayrıntılı olarak anlatılmış bulunmaktadır. Bundan, birçok şehirlerdeki şenliklere hemen bütün halkın katıldığını ve bu sevincin günlerce sürüp gittiğini anlıyoruz (M. Öztürk çevirisi).

Osmanlı padişahlarının cülus şenlikleri, günlerce devam ederdi.

D. Şehzadelerin Doğum, Sünnet ve Evlenme Şenlikleri

Devleti yönetenler, halkının sık sık eğlenmesini sağlamak amacıyla, kendileriyle ilgili birçok olayı da, birer toplu şenlik vesilesi yapıyorlardı. Aslında, etkileri sınırlı birer şenlik olarak yukarda, kişisel şenlikler kısmında sözünü ettiğimiz şenlikler, yönetici ailesi, hakan veya padişah ailesi söz konusu olunca, devlet hayatıyla da ilgili olmaktadır.

Böylece, sade insan için de küçük bir şenliğe vesile olan *doğum*, *sünnet* ve *evlenme*, yönetici ailesi için, doğrudan bir *devlet şenliği* olabilmektedir. Aslında bu durum bize, bu türden Osmanlı şenliklerini çok iyi bilmemizi de sağlamıştır. Çünkü hem doğrudan görevli vakanüvisler, hem de çeşitli kalem (yazar, 1582 şenliği için bk. M. Âli) ve fırça erbabı (ressam Levni gibi) kişiler, bu çok etkili, muhteşem gösterileri anlatmışlar, resmetmişlerdir. Düğün=toy genelde *sûr* bilindiğinden bu türden eserler *Sûr-nâme* olarak bilinmektedirler. İstanbul'daki bu türden şenliklerin resimli (minyatürlü) olanları öncelikle incelenmiştir. XVI. yüzyıldan başlayarak XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda çok ayrıntılı olarak bilinmektedir (M. And, Ö. Nutku ve diğerlerinin çalışmaları).

Eğlenceler sadece İstanbul'da değil, ülkenin içindeki hemen her kasaba ve şehirde de oluyordu. Durum sicillere de yansımakla birlikte, bazı gözlemciler de durumu yansıtmışlardır. Fransız seyyahı Paul Lucas, 1705 yılı başlarında III. Ahmed'in bir şehzadesinin doğumu şenliklerine Konya şehrinde şahit olmuş idi. Onun geldiğinde, on gün sürecek olan (oysa genellikle yedi gün sürer) şenliğin beş günü geçmiş imiş:

"Bütün dükkanlar en güzel kumaşlarla süslenmiş idi; hanlar da süslü idi. Hahlıların üzerine kılıç, tüfek, tabanca ve hatta kalkan, ok ve yaylar, her türlü eski zırhlar da konmuştu. Her esnaf dalı, kendi bayrağının altında toplanıp sanatı ve mesleğini icra ederek şehirde dolaşıyordu. Fırıncılar, değirmenden başlayarak ekmek yapılışını gösteriyor, ellerinde elekler ve hamur parçalarıyla gidiyorlardı. Terziler, silâhı ve dikiş diker gibiydiler. Dükkanlar bütün gece açık kaldılar; sokaklarda meş'aleler yanıyordu ve evler de ışıklandırılmış idi. Şenlikler sabaha kadar sürdü; bu türden toylar *sinne* veya *davulama* diye anılıyordu."

P. Lucas'ın bu gözlemi, şenliklerin Osmanlı ülkesinin bütününde nasıl etkili olduğunu açık olarak göstermektedir. Gerçi Konya, zaten bu türden

şenliklere alışkın idi. Çünkü burası Osmanlılardan önce de Karamanlı ve daha da önemlisi Selçuklu payitahtı idi. Nitekim Alaeddin Keykubad ve öteki Selçuklu şehzadelerin tahta geçişleri de burada büyük şenliklerle kutlanmış idi.

E. Diğerleri

Osmanlı padişahları, eskiden beri kutlanılan, tahta geçtiklerinde bir defa kutlanılan cülus şenliklerini, XIX. yy. ortalarından itibaren (Sultan Abülaziz'in ikinci senesinde) Avrupa'yı taklit ederek her yıl kutlamaya başlattılar. Bunlara ayrıca bir de doğum günleri (viladet-i şehriyarî) ni eklediler. Böylece giderek azalan toplumsal şenlikleri, biraz olsun artırmak istediler.

XX. yüzyıldan sonra, yeni yeni bayramlar ortaya çıktılar: Hürriyetin ilâmı (1908) gibi. 27 Mayıs 1960 da, bir süre için (1960-1980 arasında) şenliklerle kutlanılması icap eden bir tür *bayram* sayıldı. Ancak bu türden toplumdaki şenliklerin artırılması ile bunlara halkın katılması hayli sınırlı kalmıştır.

Sovyet sahasındaki Türkler arasında da, uzun bir süre *ekim devrimi*, bir bayram olarak şenlik vesilesi sayılmış idi.

Şenliklerin yapıldığı yerler:

Şenlikler, bir başka deyişle Bayramlar bu kutlamaya katılan halkın hemen tamamını içine alabilecek genişlikte olan yerlerde yapılıyordu. Türk devletleri, sadece göçer-evli değil, belirli mekânlarda oturan halkı da içerdüğinden, bu türden şenlikler, belirli mekanlardaki kutlamalar demektir. Oğuzların hayatında da şehirler etkili olmaya başladığından bayram belirli bir önem kazanmış olmalıdır. Türkiye Selçukluları devrinde, gerek Anadolu gerekse öteki Türk ülkelerinde bu kutlama şenlikleri, Meydanlarda yapılıyordu. Özellikle şehir hayatının gelişmesinden sonra, bu türden şenlikler daha bir önem kazanmıştır. Çünkü eski Yunanda veya Roma'da tiyatro yapıları şehir halkının nerede ise tamamını içine alabilecek genişlikte idiler. XI. yüzyıl sonrasında kesinlikle bildiğimiz meydanlar ise, yemyeşil

çimenlerle kaplı olduklarından *Gökmeşdan* diye de anılıyorlardı. Meydan, şu hâlde Türk şenliklerinin en yaygın olarak yapıldığı yerlerdir.

Birçok kasaba ve şehirde, bayramlarda ve öteki şenliklerde insanların eğlendiği yerler, sonraki zamanlarda “meydan” adıyla değil, “bayram” adıyla özdeş gibi olmuşlardır. Birçok Anadolu ve Asya’daki öteki Türk yerleşmelerinde (Denizli, İzmir gibi) rastladığımız *bayram yerleri*, Türk şenliklerinin yapıldığı mekânlardır. İstanbul gibi, pek büyük şehirlerde ise, “bayram” ile ilgili şenlikler birçok ayrı yerde yapıldığından, oralarda ayrı ayrı bayram yerleri olmuştur. Şenlik zamanlarında, bu bayram yerlerinde hemen herkes buluşur, sevinç ve mutluluklarını birbirleriyle paylaşmış olurlardı.

V. SONUÇ

Şenlik ve eğlence, yukarıda dediğimiz gibi, insanın ve dolayısıyla Türk halkının olağan ihtiyacıdır. Bu ihtiyacını zaman zaman, yıl-pazarı ve panayirlarda da gideriyordu. Böylesine eğlencelere, Türk kadınları da katıldığı gibi, toplumun içinde çıkan din adamları, yani imam veya müezzinler de iştirak ediyorlardı. Dolayısıyla bu türden şenliklerde, toplumun hemen tamamı katılıyor eğleniyordu ve toplumun birbirine kaynaşması sağlanmış oluyordu.

Şenlik, bir bakıma eğlence demektir. Eğlence ise insanın hem bedenen hem de ruhen ihtiyacıdır.

Bu şenliklerde hemen herkeste büyük bir hoşgörü hâkimdir. III. Mustafa’nın kızının doğum şenliğinde, halk İstanbul efendisinin davranışlarını, gülünç bir şekilde taklit etmişken, İstanbul müftüsü de bu durumu serinkanlılıkla karşılamış idi (Vasıf).

Ancak XVIII. yüzyılda, böylesine kadın, erkek bir arada, ne kadar nezih bir şekilde olsa da, eğlenmenin İslâmiyete aykırı olduğu ileri sürülerek, imam ve müezzinler başta olmak üzere, kadınların iştiraki, fetvalarla yasaklanmak istendi. Şüphesiz bunların etkisiyle, XIX. ve XX. yüzyıllarda Türk halkının şenliği, sadece iki dinî bayrama inhisar etmiş gibiydi.

Görülüyor ki, Türk hayatının tabii oluşumu içinde, kutlamalar vesilesiyle, Türk insanı şenliğini ve eğlencesini ihmal etmiyor, onu da en

iyi şekilde yerine getiriyordu. Özellikle toplu olarak kutlanan şenliklerle, toplum daha ortak özelliklere sahip oluyor, kuvvetleniyordu.

Burada üzerinde önemle durmak istediğimiz gerçek, Türk hayatındaki şenliklerin, şu veya bu komşu ülkelerin etkisinde öğrenilmiş veya kutlanılmış olmamasıdır. Aksine bütün bu eğlenceler, sosyal bir hayatın tabii bir gerçeği olarak bilinmiştir. Çünkü bunlar insan ruhuna hoş geldiğinden yapılmış, yeni kuşaklar tarafından benimsenmiş ve yüzlerce, hatta binlerce yıl devam etmiştir. Çok uzun süreler devam edip gelen bu kutlama=şenlikler, Türk kültürünün kendisine mahsus apayrı bir büyük gerçeğidir.

Türk insanına şenlik=kutlama söz konusu olduğunda, kimi zaman şenliklere bazı engeller çıkarılmıyor değildi. Fakat hayatın ve özellikle Türk hayatının kendisine mahsus şartları, bu alandaki geniş hoşgörülle birlikte günümüze kadar etkin şekilde devam etmesini sağlamıştır.

Kısacası Türk'ün, tarihin en eski zamanlarından beri eğlenmesini bilmiştir; çünkü onun birçok şenliği vardı. Türk'ün şenliği, sadece başkalarinkinden biraz daha farklı idi. Başkaları gibi, bu eğlencelerde çoğunlukla aşırı alkollü içki alıp sarhoş olmuyorlar, aşırı sevinç gösterilerinde bulunmuyorlardı. Türkün eğlencesi en eski zamanlardan beri nezihti, zarifti ve hoştu. Çünkü Türk, bunu ihtiyacını, eğlencesini karşılamak üzere yapıyordu.

Seçilmiş Kitabîyat:

- *Dede Korkut Kitabı*, (Haz. M. Ergin), İstanbul 1969 (birçok yayını vardır)

- Gelibolulu Mustafa Âli, *Câmi u'l-Buhûr der Mecâlis-i Sûr*, (yay. A. Öztekin), Ankara 1996.

- İbn Bibi, *El Evamir 'ül-Ala 'iye fi'l - Umur'il - Ala' iye* (çev. M. Öztürk), I, II, Ankara 1996.

- Tuncer Baykara, *Türk Kültürü Araştırmaları*, İzmir 1997.

- Ö. Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1673)*, Ankara 1987.

- M. And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara 1982.

- Musahipzade Celal, *Eski İstanbul Yaşayışı*, İstanbul 1946.